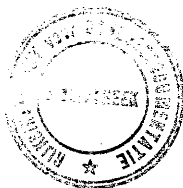
LEVENS RUIMTE

ECONOMISCH
STRATEGISCH
DIPLOMATIEK

DOOR GERHART JENTSCH

LEVENS RUIMTE

ECONOMISCH
STRATEGISCH
DIPLOMATIEK

DOOR GERHART JENTSCH

Waarom gaat het eigenlijk in den tusschen Duitschland en de beide Europeesche Westelijke mogendheden ontbranden oorlog? Men leze nog eens de tusschen den Führer en de Engelsche ministers in den loop van 1939 uitgewisselde redevoeringen: in wezen behelzen ze alle één uitgesproken geschilpunt n.l. den Duitschen eisch: een Duitschland toekomende levensruimte en de weigering dezer „living space" door de Engelsche machthebbers. Wat naar onze, Duitsche, meening, een elementair recht is, wordt aan het Engelsche volk door hun „gentlemen"-kaste als een verdachte absurditeit voorgesteld.

Polen werd het symbool, het parool voor dezen strijd: de Duitsche regeering kon niet onder Engelsche pressie afstand doen van haar eisch, het Duitsch—Poolsche probleem uit den weg te ruimen, zonder daardoor opnieuw, zooals in 1918—1935, de Duitsche levensruimte ondergeschikt te maken aan de Engelsch—Fransche willekeur; aan den anderen kant saboteerden de Engelsche machthebbers de aangeboden, hoogst gematigde oplossing voor dit probleem, niet omdat zij deze oplossing onredelijk vonden, doch omdat ze van Duitsch initiatief uitging en een slagen daarvan dus als een nieuwe, ja misschien wel uiteindelijke erkenning van de Duitsche levensruimte op te vatten ware.

Dit is nu het punt, waar het om gaat: Duitschland verdedigt het begrip van zijn organische levensruimte; de vijanden dezer „living space" echter willen door een combinatie en herhaling van den vernietigingsarbeid van 1648 en 1918 dit gebied in kleine stukken uiteenslaan.

Een begrip, dat de kern van een oorlog tusschen Europeesche mogendheden vormt, is waard eenigszins nader bekeken te worden. Waarom is de „Lebensraum"-gedachte in de wereld van na-1918 ontstaan? Hoe is ze op te vatten? Hoe te verklaren? Beantwoordt ze aan een of andere behoefte? Aan een of andere politieke werkelijkheid? Geldt ze misschien ook nog voor andere werelddeelen als voor Europa? Is een politiek-economische wereld, uit louter levensruimten opgebouwd, denkbaar? Of te wenschen? In onderstaande schets zullen eenige dezer vragen althans ter sprake worden gebracht.

I. De drie historische grondslagen der moderne levensruimte.

Eén van de grondslagen van het moderne begrip „Lebensraum" ligt op *economisch-politiek* gebied. Na den wereld-oorlog en vooral in de eerste 15 jaren van deze, nu afgesloten, periode, sprak een ieder over de noodzakelijkheid de internationale arbeidsverdeeling en het daarbij behoorende, tuschen de staten onderling plaats vindende, ruilverkeer van menschen, geld en goederen, vrij te maken van de in den oorlog opgerichte slagboomen, teneinde Adam Smith's ideaal van een universeelen handel weer zooveel mogelijk te benaderen.

Dit was trouwens een onderdeel van het, ook door de Europeesche Westelijke Mogendheden als verplicht aangenomen Wilson-program en wel een onderdeel van het verdrag dat vóór den wapenstilstand, op den 5den November 1918, tot stand kwam.

Alle verantwoordelijke staatslieden hadden er den mond van vol —

zooals o.a. te lezen is in de rapporten van de talrijke internationale, financieele, economische en verkeersconferenties uit de jaren 1919—1935.

Doch slechts drie van de zes groote economische mogendheden, die het Wilson-program hadden geaccepteerd, dreven een handelspolitiek, welke met den officieelen inhoud van dit program eenigermate overeenstemde: Duitschland, Italië en Japan. Deze drie staten, arm aan grondstoffen en kapitaal, doch rijk aan menschenmateriaal en economische behoeften, hielden hun in- en uitvoerrechten relatief laag, maakten gebruik van de meestbegunstigingsclausule en drongen aan op een wereldhandel, gebaseerd op het klassieke ruilverkeer van industrieproducten tegen grondstoffen. Het Italiaansche Gini-rapport van 1921 en de dringende adviezen, in 1927 door den vertegenwoordiger van het Duitsche Rijk voor den Volkenbondsraad uitgebracht, zijn slechts twee der vele aansporingen van de zijde der „proletarische" aan de plutocratische staten gericht om de, ook door hen steeds verkondigde principes, nu ook hunnerzijds in daden om te zetten, op zijn minst dan toch in die mate, zooals dat door de proletarische staten reeds gedaan was, welke staten bovendien bereid waren zulks op nog grootere schaal voort te zetten.

De handelspolitiek der groote plutocratiën heeft echter de afgesproken tenuitvoerlegging dezer punten van het Wilson-program geweigerd en een averechtschen gang van zaken in het leven geroepen. Slechts de meest treffende slagen tegen de economische eenheid dezer wereld kunnen hier worden opgenoemd:

1. De, onmiddellijk na den wereld-oorlog begonnen, hoofdzakelijk door Frankrijk (Genua 1922!) aangeprezen politiek der „Cordon Sanitaire", welke zich ook op economisch gebied uitstrekte en tegen Rusland was gericht, het land dat een twaalfde deel der menschheid van de economische circulatie der wereld uitschakelde en op den weg der autarkie bracht;

2. de, van 1918 tot de financieele débâcle van 1931, onbarmhartig, onder den naam van „reparaties", doorgedreven uitplundering van Duitschland, Oostenrijk en Hongarije, waardoor elke terugkeer tot een gezonde, „normale" toestand in het onderlinge goederen- en geldverkeer tusschen Midden-Europa en het overige deel der wereld tot stilstand werd gebracht;

3. de hooge tariefmuur-politiek van de Vereenigde Staten van Amerika, welke door middel van de „Tordney-McCumber-Bill" van 1922 en het „Smoot-Hawley-Tariff" van 1930, het voornaamste gecentraliseerde handelsgebied der wereld, nog meer dan sedert den hoogen McKinley-tariefmuur van 1890 reeds het geval was, uit den wereldhandel lichtte;

4. het door Frankrijk in 1931 voor het eerst in den wereldhandel ingevoerde contingenteerings- en quota-systeem, hetwelk in combinatie met stijgende in- en uitvoerrechten en andere mercantilistische praktijken, het Fransche wereldrijk economisch meer en meer afsloot;

5. tenslotte de devaluatie van het pond-sterling; het overgaan van Groot-Brittannië tot het oprichten van tariefmuren en de Ottawa-overeenkomsten met haar imperiale meestbegunstigingssysteem (1931/1932); zoo zonderde ook het handelsgebied van het Britsche imperium zich in toenemende mate van het economisch wereldgeheel af.

Dit zijn de vijf voornaamste slagen tegen het internationale goederen-ruilverkeer, die, na de schokken van den wereldoorlog, een weder-samengaan der verschillende in dezen oorlog ontstane handels-systemen verhinderd hebben en waardoor een eenheid in den wereldhandel, voorzoover deze nog bestond, werd vernietigd. Deze gang van zaken had in 1931/1932 zijn eindpunt feitelijk reeds bereikt.

Zonder één van deze vijf noodlottige maatregelen met lof te willen beladen of met afkeuring te willen belasten, is het toch geoorloofd, terwille van de historische waarheid, het volgende vast te stellen:

1. de, nog in het Wilson-program door alle partijen als verplicht aangenomen ontwikkeling naar een cosmopolitischen handel is niet, zooals men dikwijls aanneemt, „vervallen". Ze heeft zich, ten gevolge van bepaalde acties van zekere regeeringen, in averechtsche richting ontwikkeld;

2. de voornaamste ondergravers van dezen, door de leidende westelijke democratiën altijd en opnieuw als ideaal aangeprezen zoogenaamden vrijen wereldhandel, waren de westelijke democratiën zelf.

De afzondering en de groeiende autarkie der vier „Grossraumwirtschaften" — Rusland, Amerika, het Fransche en het Engelsche imperium — veroordeelden nu een zes-tal, op intensieven wereldhandel aangewezen, kleinere dan wel afhankelijke handelsgebieden, tot het voeren van een paupersbestaan aan de periferie van de vier succesvolle groote gebieden: namelijk Japan en China, Zuid-Amerika, Italië, Duitschland, de kleine staten in Noord- en Noord-West-Europa en de staten in het Zuid-Oostelijk deel van Europa.

In al deze handelsgebieden heeft het, door de autarkische politiek der drie groote plutocratiën ontstane isolement, veel nood doen ontstaan. In dien nood heeft men echter geleerd zichzelf te helpen en zich te verweren: bekwamere en meer energieke staatslieden, beter geschikte en strengere staatsvormen, het streven naar autarkie en naar systematische economie als schadeloosstelling voor afgesperde markten, en tenslotte het tot elkaar komen of ook tot elkaar dwingen van eenigen dezer weggedrongen staten tot intensieve handelsgemeenschappen:

1. Omstreeks 1931/1932 leidde Mussolini zijn nieuwe handelspolitiek in, die den opbouw van een, onder Italiaansche leiding staande, „Wirtschaftsgrossraum" ten doel had, welk gebied zich langzamerhand van Hongarije over den Balkan en het Oostelijk deel der Middellandsche Zee naar Libye en tenslotte naar Abessynië zou uitstrekken;

2. in 1931 gingen de Scandinavische Landen, Nederland en België in de Oslo-Conventie er toe over een handelsverbond te stichten, waarvan het succes evenwel begrensd is gebleven, daar het niet in staat bleek weerstand te bieden aan het in 1932 gevolgde protest der groote Westelijke plutocratiën;

3. in 1932 begon Japan in Mandsjoerije zijn gigantische en nog niet beëindigde poging om het Chineesche gebied in een economische eenheid met Nippon te dwingen;

4. in 1933/1934 begon tenslotte Duitschland het Midden-Europeesche gebied voor zich en de andere daarin wonende volken, samen te vatten d.w.z. economisch en wat den handel betreft, tot één geheel te smeden.

Elk van deze vier, uit bitteren nood geboren „Help-U-zelf"-plannen is overigens op hardnekkigen tegenstand van de zijde der scheppers van het Ottawa-systeem gestooten!

Uit het overzicht der handelspolitieke ontwikkeling in het tijdperk nà den wereldoorlog, komt men tot 2 gevolgtrekkingen:

1. de Duitsche „Lebensraum"-politiek is niet de eenige en alleenstaande uitvinding des duivels, zooals de Engelsche machthebbers het willen doen voorkomen; zij maakt een deel uit van een algemeene, en wel door de Westelijke mogendheden begonnen ontwikkeling: de moderne indeeling der wereld in economische grootgebieden;

2. de Duitsche „Lebensraum"-politiek is evenals de gelijksoortige Oslo- of de gedeeltelijk daarvan afwijkende Italiaansche resp. Japansche imperialistische politiek, een daad van economischen afweer tegen en een zich redden uit het isolement en de politiek der uitsluiting van de groote plutocratiën, welke deze zelf in het leven hebben geroepen.

Het zou ongetwijfeld eenzijdig en onvolkomen zijn den oorsprong van de „Lebensraum"-gedachte slechts op economisch gebied te willen zoeken. Haar tweede grondslag is van *strategischen* aard. Hij gaat terug tot de, in den nieuweren tijd voor het eerst in het Engeland der 19e eeuw, uitgedachte methode van den „totalen oorlog", een oorlog dus, welke niet uitsluitend gevoerd wordt tegen de vijandelijke strijdmacht, doch tegen het vijandelijke volk in zijn geheel, tegen mannen, vrouwen en kinderen, op militair, economisch, maatschappelijk en geestelijk gebied en op het terrein der diplomatie. Dit geestesproduct is door den Engelschen „gentleman" met nog andere atavistische overblijfselen uit de donkere oudheid, voor deze moderne eeuw „gered".

Hij heeft deze principes in de Napoleontische oorlogen door Lord Stowell in het „Hoope-Fall" (1799) en door Lord Kenyon in het „Potts versus Bell-Fall" (1800) juridisch gemotiveerd. Hij heeft ze in den loop der 19e eeuw tegen de Ieren, Egyptenaren en Boeren, tot ontzetting der beschaafde wereld, één voor één in practijk gebracht. Hij heeft ze in den wereldoorlog, met barbaarsche stelselmatigheid, succesvol toegepast. Hij

heeft daarna geprobeerd den „totalen oorlog" in Art. 16 van het Volkenbondstatuut ten voordeele der Volkenbondmachten, dat wil dus zeggen der Westelijke mogendheden, te legaliseeren. Tenslotte heeft hij in 1935 het gewaagd door middel van zijn instrument te Genève en met Abessynië en Italië als proefkonijn, de proef op de som te nemen.

Een inzage in de Engelsche couranten- en tijdschriftenliteratuur van nà den wereldoorlog, toont, hoe buitengewoon geliefd en vitaal deze traditie der economische en propagandistische strangulatie bij den Engelschen „gentleman", in het bijzonder gedurende de laatste 20 jaren geweest is.

Geleerden in de politiek en de staatshuishoudkunde, volkseconomen en politici, chauvinisten, imperialisten en internationalisten, orthodoxen en vrijzinnigen, menschen van Whitehall, uit Fleetstreet en van Oxford: het is een onafgebroken rij van mannen, die altijd weer nieuwe normen en vormen vinden om hun houding ten opzichte van dit thema te bepalen. Waar ligt de bijzonder zwakke economische plek van elken staat, die een worgen mogelijk maakt? Welke onmisbare grondstoffen worden in voldoende mate door het Britsche wereldrijk gecontroleerd, om eventueel een of anderen onpopulairen staat (die vanzelfsprekend altijd agressief optreedt) de Pax Britannica of den „collectieven vrede" op te dwingen. Wat ware de beste coalitie voor alle eventueele gevallen, die dan, of direct vanuit Londen, of indirect via Genève, voor dit doel opgebouwd en in kracht gezet zou kunnen worden?

Hoewel deze discussies onder een verwarrende keuze van motieven plaats vonden, kenmerkten ze zich in werkelijkheid — zooals zoo dikwijls in de Engelsche geschiedenis — door een kuddeachtige eensgezindheid. Wat de imperialist kort en bondig „de Engelsche wijze van oorlogvoeren" noemde, heette bij den internationalist „sancties". De eene zocht en vond de verontschuldiging voor den totalen oorlog in de belangen van het imperium, de ander in democratische gedachten, een derde in het Christendom, of in de sociale evolutie, of in het collectieve ideaal, ja zelfs in het idee van den wereldvrede, enz.

Opvallend genoeg hebben de Engelsche politieke geschriften van de laatste zes jaren tevens geprobeerd, met gebruikmaking van de uiterlijke gelijkenis der woorden „total" en „totalitarian", de verantwoording voor deze, Engelsche, opvatting van oorlogvoeren de totalitaire staten in de schoenen te schuiven!

Waar het, van een politiek standpunt bekeken, bij deze discussies der laatste 20 jaren echter op aankomt, is het volgende:

1. geen enkele politiek verantwoordelijke instelling of persoonlijkheid in Engeland heeft de theorie of de practijk der totale oorlogvoering van de hand gewezen; integendeel, zonder ophouden werd aan het volk en de wereld verkondigd, dat ook de eerstvolgende oorlog, waarin Groot-Brittannie zou worden verwikkeld, een totale zou zijn.

2. als voornaamste instrument ter uitvoering der strangulatie- of sanctie-oorlog is altijd de heerschappij op zee beschouwd en zulks niet alleen in Groot-Brittannië.

Nu zijn eenige mogendheden zoo sterk of economisch dermate onafhankelijk of liggen geografisch zoo gunstig, dat zij voor dezen Engelschen wenschdroom geen angst behoeven te koesteren, zooals bijv. de U. S. A. en de Sovjet Unie. Duitschland, Italië en Japan evenwel moesten, in het bijzonder na den wereldoorlog, onder de voortdurend dreigende omstandigheid leven, dat hun politiek zich aan de Engelsche opvattingen had aan te passen, wilden zij zich niet aan den wurgenden greep uit Londen of Genève blootstellen.

Het spreekt vanzelf, dat de verantwoordelijke leiders dezer millioenenstaten getracht hebben, de hun toevertrouwde volken uit deze hoogst gevaarlijke en oneervolle afhankelijkheid te verlossen. Het antwoord op dit probleem luidt echter: economische gebieden, die aan den greep der vloot-hegemonie van derden onttrokken zijn, en die over de noodige grondstoffen en voedingsmiddelen in voldoende keuze beschikken om een totalen dan wel sanctie-oorlog tegen een dergelijk gebied als onmogelijk of op zijn minst genomen, als uiterst tijdroovend te doen toeschijnen.

Hoe meer het scheppen van zulke gebieden zou gelukken, des te minder zouden ook maritieme hegemonie-machten in de verleiding komen het politieke of het economische leven in andere gebieden, overeenkomstig hun, dus vreemde belangen of ideologieën te willen bewaken of te willen controleeren. De succesvolle totstandkoming van dergelijke goed in elkaar gezette levensruimten zou tusschen hen en de maritieme hegemonie-machten een economische en diplomatische gelijkwaardigheid doen ontstaan, die waarschijnlijk voor den opbouw van een gezonde wereld een onvermijdelijke voorwaarde is.

Hier dus, in het — tegen Duitschland en Italië ook in daden omgezette — dreigement van een strangulatie of sanctie-oorlog van den kant der maritieme hegemonie-mogendheden, ligt de tweede historische grondslag voor het streven van Duitschland, Italië en Japan naar levensruimten, die hun een zoodanige economische en strategische stevigheid geven, als Groot Brittannië, Frankrijk, de Sovjet Unie en de U. S. A. reeds bezitten.

Tenslotte heeft het Midden-Europeesch gebied nog een derde, bijzondere aanleiding gehad zich in een „Lebensraum" te vereenigen, namelijk de historische *diplomatie* van Frankrijk en Groot Brittannië ten opzichte van de kern van Europa.

Wat beteekent de eeuwenoude politiek van elk der beide Westelijke mogendheden voor het Midden- en Oost-Europeesche gebied, een politiek, die erop uit was tegen elke mogendheid in Europa's midden, als tegenhanger, een coalitie-systeem aan Europa's Oostrand, ergens tusschen de Botnische Golf en de Dardanellen, op te richten? Deze politiek, voorzoover ze succesvol is, beteekent het eeuwige voortbestaan van vijandelijkheden en strijd in Europa, beteekent, zooals elke alliantiepolitiek, de praktische onmogelijkheid bestaande dan wel opdagende tegenstellingen op vreedzame wijze door middel van scheidsrechterlijke uitspraken, uit den weg te ruimen. Dit zegt niet alleen het gezonde menschenverstand, doch ook de ervaring uit de geschiedenis der volken,

sedert de dagen dat een Sultan ten behoeve van den allerchristelijksten koning tegen Weenen opmarcheerde tot de zoo juist afgeloopen epoche van Titulescu, Benesj en Rydz-Smigly.

Hoe kunnen echter de Europeesche staten, ten Oosten van Helgoland en de Maginot-linie gelegen, zich ervoor behoeden, door één der beide Westelijke mogendheden dan wel door beide gemeenschappelijk, onophoudelijk, volgens de spelregels der „balance of power", tegen elkaar opgehitst en uitgespeeld te worden?

Een dergelijk probleem hebben de leidende mannen in Amerika in een overeenkomstige situatie voor meer dan 100 jaren, in 1823, door middel van de Monroe-leer voor het Amerikaansche continent tot oplossing gebracht. Destijds stonden Europeesche mogendheden op het punt op het Amerikaansche continent vasten voet te krijgen: Rusland in het Noord-Westen en Frankrijk als uitvoerende macht der Heilige Alliantie, in de vroegere Spaansche koloniën. Het resultaat zou een „balance-of-power"-systeem geweest zijn, met een Russische machtsfeer aan de Westkust van het Noordelijke continent, een Fransche aan de Oostkust van het Zuidelijke continent en een Engelsche in Canada. Zonder dralen verklaarden de leidende staatslieden van de U. S. A. dit spel der machtsverhoudingen, van geografisch veraf-liggende mogendheden, rondom Amerikaansch gebied, d.w.z. „elke poging om hun systeem, op welk deel dan ook van deze hemisfeer uit te breiden, gevaarlijk voor onze vrede en onze veiligheid". De door hen met deze woorden vastgelegde Monroe-leer is het klassieke voorbeeld van een vastberaden en ver-vooruitziende „Lebensraum"-politiek, een politiek, welke in het belang van den vrede en goede nabuurschappelijke verhoudingen binnen een door de natuur geschapen gebied, andere mogendheden het recht ontneemt in onmiddellijke nabijheid van het U. S. A.-territorium door eigen machtsfeeren, dan wel door kleine geallieerde of vazalstaten oneenigheid te stichten en op de Vereenigde Staten van Amerika een diplomatieken of strategischen druk uit te oefenen.

Het zou buiten het kader dezer verhandeling vallen verder te willen ingaan op de honderdjarige ontwikkeling van de Amerikaansche levensruimte en de theorie daarvan. Genoemd wordt slechts de aanvulling en voltooiïng er van door het, uit Zuid-Amerikaansche bron herkomstige Pan-Amerikanisme.

Overigens vergete men niet, dat ook andere staten dan de U. S. A. of Duitschland hun Monroe-leer hebben, waardoor ze verschoond wenschen te blijven van allianties, welke aan hun grenzen vijandschappen in het leven roepen of doen voortbestaan. Zou Groot Brittannië een militair verbond tusschen Ierland en Duitschland of Ierland en Japan toestaan? Zelfs als zulks in naam van het beroemde „evenwicht der krachten" afgesloten werd? Door de vraag te stellen, is ze tevens beantwoord.

Hierin ligt de derde doorslaggevende reden voor de Duitsche „Lebensraum"-politiek: in het belang van den vrede en de goede nabuurschappelijke verhoudingen in het Midden-Europeesche gebied heeft Duitschland zijn eigen Monroe-leer voor dit doel opgesteld. Op grond van bittere ervaringen verzet het zich voortaan tegen elke politieke inmenging in dit gebied van den kant anderer mogendheden zonder vooraf-

gaande kennisgeving en Duitschland doet dit, op grond van precies dezelfde politieke overwegingen, die voor de U. S. A. in hun Monroe- en Pan-Amerika-politiek doorslaggevend waren en zijn.

II. Wat is een levensruimte?

Aan de hand van de zoo juist geschetste ontwikkeling kan men het „Lebensraum"-begrip aldus omschrijven:

Economisch bekeken: een gebied, voldoende groot en in zijn economischen opbouw, veelzijdig genoeg, om voor de daarin levende menschengroepen, indien ze systematisch met en voor elkaar werken een op groote schaal opgezette massa-productie, een moderne arbeidsverdeeling en een toereikend waren- en geld-verkeer mogelijk te maken, dat wil dus zeggen een voor de 20ste eeuw passende levenshouding in te nemen, en wel: tamelijk onafhankelijk van de handelspolitiek van het, over vele grondstoffen beheerschende groot-kapitalisme resp. van andere groote levensruimten.

Strategisch bekeken: een gebied groot genoeg en in voldoende mate voorzien van bereikbare krachtbronnen, levensmiddelen en grondstoffen, teneinde de daaraan deelnemende volken, er voor te behoeden als willooze „subjects" van een of andere groote maritieme hegemonie-mogendheid te moeten leven of soms ook te moeten sterven.

Diplomatiek bekeken: een gebied, waarvan de staten onderling elkaar, in goed nabuurschappelijk vertrouwen en rekening houdend met wederzijdsche behoeften, politiek welgezind zijn en elkaar de verzekering geven, dat geen van hen een vijandelijke of alliantie-politiek tegen een of anderen staat in dit gebied zal voeren, eerst recht niet in vereeniging met buitenstaanders of als hun werktuig.

III. Perspectieven in een wereld opgebouwd uit levensruimten.

De eventueele structuren, welke onder zulke in elkaar vloeiende interessen en intensieve samenleving, kunnen ontstaan, zijn waarschijnlijk zoo verscheiden als de hedendaagsche regeeringsvormen der staten zelf. Men kan echter drie min of meer algemeene beginselen constateeren:

1. Elk van de tegenwoordig bestaande levensruimten is door een krachtige leidende macht opgebouwd en ziet in dezen zijn voorvechter zoowel naar „binnen" als naar „buiten".
2. Ongetwijfeld bestaat in het algemeen een neiging, het vrijwillig aangaan van overeenkomsten in de plaats te stellen van de dwang. Men vergelijke het moderne Pan-Amerikanisme met de in naam der Monroe-leer vóór 1900 uitgeoefende dollar- en geweld-diplomatie; men vergelijke de ontwikkeling der Engelsche Dominions van hun kolonialen toestand via het Durham-rapport tot hun in het

Westminsterstatuut van 1930/31 vastgelegde positie als mondige staten met een vèrstrekkende onafhankelijkheid; men vergelijke de huidige staatspositie der kleine volken in Zuid-Oost-Europa en hun naar alle kanten toe bestaande verhandelingsvrijheid, met hun toestand van vóór den wereldoorlog, onder de onmiddellijke heerschappij resp. expansie-druk van den Habsburgerstaat. Na alles, wat gezaghebbende Japansche en in den laatsten tijd ook Chineesche sprekers verkondigen, schijnt ook de mogendheid, die bezig is het Oost-Aziatisch levensgebied met geweld te organiseeren, er naar te streven, dat eens de dag zal aanbreken, die het mogelijk maakt, onder erkenning der Japansche leiding, samenwerking in de plaats van dwang te stellen.

3. Hieruit volgt, dat de existentie van elk der staten afzonderlijk door de, hen omvattende levensruimten, niet in twijfel wordt getrokken.

Deze lossere, soepelere structuur der moderne levensruimten komt ook daarin tot uiting, dat hun de uitgesproken dichtheid, hardheid en scherp afgeteekende grenzen der vroegere Bond- en nationaalstaten ontbreekt. Heden ten dage kan Ierland in een door Engeland gevoerden oorlog neutraal blijven, wat voor 25 jaren nog ondenkbaar scheen. Joegoslavië kan zich als deelnemer, niet alleen van de Duitsche, doch ook van de Italiaansche levensruimte beschouwen. President Roosevelt's sensationeele solidariteitsverklaring te Kingston (Canada) op 18 Augustus 1938 kan alleen zóó worden uitgelegd, dat Canada zoowel tot de „British Commonwealth" als ook tot de Pan-Amerikaansche levensruimte moet worden gerekend.

Ook economische monopolies ontbreken bij de moderne levensruimten: geen der leidende mogendheden van de bestaande levensruimten maakt aanspraak op een handelsmonopolie, — een ieder stelt zich tevreden met een bevoorrechte positie in de economische structuur van hun levensruimte.

Zonder twijfel eischt juist deze losse bouwtrant van de moderne levensruimte bijzondere waakzaamheid van hun leidende mogendheden tegen a-sociale neigingen der deelnemers. Een Praag, dat met Parijs conspireert, een Polen, dat werktuig werd van Engelsche, regionaal uitheemsche, machtspolitiek, zijn even onbruikbaar voor de eensgezindheid van het Midden-Europeesche levensgebied, als een zich met Japan verbonden Panama zulks voor het Pan-Amerikaansche of een met Duitschland door verdragen verbonden Ierland het voor de „British Commonwealth" zou zijn.

Al is het „Lebensraum"-begrip ook minder scherp afgeteekend dan het oude staatsbegrip, aan den anderen kant is het toch meer bepaald en begrensd dan het idée der imperialistische invloedszône resp. interessensfeer. Imperialistische mogendheden welke ver buiten hun

eigen organische levensgebieden uit, onophoudelijk over de heele wereld zwakke plekken aftasten, om, zonder rekening te houden met geografische afstanden of organische verbondenheid, interessensferen te verzamelen en koloniën bijeen te garen.

Een blik op de politieke wereldkaart toont, dat deze verzamel- en veroveringspolitiek in geografisch veraf-gelegen gebieden, het kenteeken is van voornamelijk twee staten: Groot-Brittannië en Frankrijk. Het koloniaal-gebied, de machtsfeer en belangen-zône dezer beide mogendheden liggen, zooals bij geen der andere staten het geval is, over de heele wereld verspreid. Geen continent is daarvan gevrijwaard. Ongetwijfeld kan men deze beide wereldrijken het compliment maken, dat zij als fossielen uit voor-historische tijden, en wel uit den tijd van het maritieme en latere kapitalistische roofridderschap, in onze moderne wereld afsteken.

Op grond van geschiedkundige feiten is het daarom ook geoorloofd het huidige angelsaksische deel van het Britsche wereldrijk, de „Commonwealth" der zes of zeven Britsche naties, hun zeeverbindingen en misschien ook bepaalde land-„bruggen", als het door de oceanen omspoelde Britsche levensgebied te beschouwen — vooral sedert de invoering der Ottawa-politiek. Eensgezindheid in ras en geest en een gemeenschappelijke trouw aan een koningshuis vormen hier het cement, dat anders op normale wijze door geografische saamhoorigheid ontstaat. Dat het Fransche Afrika en zijn zeeverbindingen met het moederland, de eigenlijke Fransche levensruimte vormen, wordt ook in Frankrijk door leidende politici steeds meer als hun opvatting te kennen gegeven.

Nu valt echter het feit te constateeren, dat deze beide staten in de uitoefening der wet, naar welke ze zich richten, ook tegenwoordig nog ver buiten hun eigen levensruimte uit, zich aan bijna elk punt der aarde geïnteresseerd verklaren, van China tot aan de Chaco en van Polen tot aan de Falkland-eilanden toe. Dat deze unieke, wereldwijde, imperialistische inmengings- en contrôle-politiek meestal onder de vlag van universeele ideeën plaats vindt — democratie, beschaving, humaniteit, volkenbond, religie en hoe ze alle heeten mogen — is eveneens op te vatten als een atavisme uit vroegere tijden, toen koningen en feudale ridders slechts onder het teeken des kruises of der gerechtigheid in de „bellum Dei" of de „bellum iustrum" trokken, teneinde landen te rooven.

Deze beide mogendheden, de eenige, welker hoogste klassen der samenleving zich ook thans nog mengen in de politiek van verre continenten en vreemde levensruimten, ten behoeve van „hun" imperialistische of universeele belangen, ja zelfs bereid zijn daarvoor te vechten, kan men dan ook met recht hegemoniale mogendheden noemen.

Geen wonder, dat de scherpste aanvallen tegen het vormen van moderne levensruimten van den kant dezer beide hegemoniale mogendheden afkomstig zijn: de beperking tot het economisch noodzakelijke, het geografisch dichtbije en het organisch verwante, welke de „Lebensraum"-gedachte kenmerkt, staat ongetwijfeld in de denkbaar scherpste tegenstelling tot het onbeperkte imperialisme der 19de eeuw, zooals dat door de Engelsche en Fransche machthebbers persoonlijk, dan wel via Genève, in den huidigen tijd nog bepleit wordt.

„Lebensraum" beteekent echter het accepteeren der feiten, dat Mexico evenmin tot het Japansche levensgebied behoort als Mandsjoekwo tot het Amerikaansche, of Ierland tot het Duitsche, of Polen tot het Britsche. Dan wel, dezelfde gedachte anders uitgedrukt: in een wereld van levensruimten is de Weichsel evenmin Engelands grens als de Hudson die van Duitschland is.

Zij, die het levensruimte-principe tot het hunne hebben gemaakt, kunnen, op historisch wel-gefundeerde gronden concludeeren, dat het Amerika in het algemeen beter gaat — ook in deze 20ste eeuw — als het geleid wordt door een inheemsche regeering inplaats van onder de contrôle van een verzameling van zeven of meer, onder elkaar wedijverende machten te staan, waarvan de overgroote meerderheid geografisch ergens anders thuis hoort en daarom er meer voor voelt de tweedrachtige wet der „balance" in stede van de eendrachtige der harmonie toe te passen. Het ligt voornamelijk aan het gezonde menschenverstand om in te zien, dat dit vanzelfsprekend voor alle levensruimten der wereld geldt.

Daartegenover staat het welbekende argument der collectivisten, die aan de hand der moderne technische ontwikkeling „concludeeren", dat de wereld te klein geworden is voor de erkenning van levensruimten met hun eigen onderlinge verbindingen en belangen. Zouden diezelfde collectivisten ook willen beweren, dat het „kleiner worden" der wereld het familie-leven overbodig of ongewenscht heeft gemaakt? Of wel, dat het bestaan van plaatselijke en provinciale zelfbesturen in de 20ste eeuw, uit den tijd is? Dat dergelijke oppervlakkige gevolgtrekkingen met de kennis der geschiedkundige ontwikkeling of met ernstige sociale analyse niets uit te staan hebben, ligt voor de hand en behoeft geen betoog.

De geschiedkundige ontwikkeling zelve zooals deze sedert 1919 haar beloop heeft gehad, levert natuurlijk het meest treffende antwoord op het argument der collectivisten.

Overigens is het merkwaardig, dat de Engelsche gemiddelde collectivist, die gedecideerd niets wil weten van de Midden-Europeesche, of de Verre-Oostelijke of de Italiaansch-Middellandsche-Zee levensruimte, in het algemeen de levensruimte van de Britsche „Commonwealth", waarvan hij het bestaansrecht, zijnde een Brit, zelf „aanvoelen" kan, even beslist rechtvaardigt en verdedigt.

„Lebensraum" beteekent ook op geestelijk gebied: oprechte bescheidenheid in de be- en veroordeeling van geografisch en daarom psychologisch vèr-liggende gebeurtenissen. De Midden-Europeesche problemen kan ik, als bewoner van Midden-Europa, misschien historisch en innerlijk begrijpen en daarom ook met kennis van zaken regelen. De problemen van de Britsche „Commonwealth" kunt U, als Brit, misschien evenzoo begrijpen en regelen. Mijn pogen echter Uw „Commonwealth" te organiseeren of Uw poging mijn levensgebied onder Uw toezicht te stellen, is geestelijke aanmatiging en een politieke misdaad. Hebben de laatste 20 jaren, de puinhoopen van Versailles en die te Genève dat nog niet voldoende bewezen?

„Lebensraum" beteekent dus: dat het afgeloopen is met de wereldomvattende hegemoniale eischen, of deze nu onder een imperialistisch-kapitalistischen dekmantel dan wel onder het mom van collectivisme, in geestelijken, humanitairen, democratischen of religieuzen opmaak, optreden. Dat het afgeloopen is met de noodlottige neiging, om ver buiten hun eigen levenssfeer uit, ook de politiek-economische gebeurtenissen, aan alle andere punten der aarde naar waarde te willen schatten, beoordeelen en controleeren. Men geve eindelijk het, vele malen door de geschiedenis bewezen feit toe, dat geen mensch in staat is (de Engelschman misschien nog het minst van allen) zich in die mate van zijn eigen belangen en ideologieën los te maken, dat hij, gecompliceerde, geografisch, dat wil dus zeggen ook psychologisch ver van hem afstaande problemen zuiver zakelijk, streng onpartijdig kan beoordeelen resp. regelen. Heeft de periode der wereldomvattende overheersching der beide hegemoniale mogendheden, welke op het punt staat onder te gaan, dit ook niet bewezen?

Zoo opent de revolutionnaire tijdovergang, waarin de geheele menschheid zich sedert jaren bevindt, het uitzicht op een organische *wereld, verdeeld in 7 tot 9 gelijkgerechtigde levensruimten,* welke wereld-structuur dan het eerstvolgende ontwikkelingsstadium zal zijn nà den achter ons liggenden politieken opbouw dezer aarde, een opbouw, waarin 50—60 nationale staten zich meer of minder succesvol met elkaar en met eenige, overal „geïnteresseerde", overal zich inmengende hegemoniale staten, hadden te verstaan.. Elk dezer levensruimten zal in staat zijn, zijn bewoners voor een lange periode het gevoel van politieke en economische zekerheid te geven, hetgeen onze generatie van, door imperialistische hegemoniale staten, economisch-verdrukte en politiek-bedreigde nationale staten, zoo smartelijk heeft ontbeerd.

Als gevolg daarvan ontstaat ook als één der voornaamste problemen der Groote Politiek, het te treffen accoord tusschen de leidende mogendheden der levensruimten onderling, namelijk dáár, waar ze op elkaar stooten en in elkaar vloeien. Men behoeft slechts aan den Balkan te denken, waar drie levensruimten elkaar ontmoeten, aan de Oostzee, aan de nog te regelen Japansch-Russische belangengrens, of aan de Japansche penetratie van het Verre Oosten, aan het feitelijk zelfde, doch historisch nog niet rijp geworden probleem Canada.

Daarenboven laat het gezonde verstand aannemen, dat een beperkt aantal in zichzelf harmonieuze en wederzijds erkend gelijkgerechtigde levensruimten, zoodanige vormen en instellingen van wereld-omvattende samenwerking zal vinden, als voor het heil der menschheid noodig zijn en die het op dwang, „balance" en tweedracht opgebouwde West-Europeesche hegemonie-systeem der twee plus vijftig eenheden, niet in het leven roepen kon.

Dat is het probleem, waar het thans om gaat. Wij Duitschers erkennen een wereld bestaande uit levensgebieden, en de rechten en plichten en beperkingen, welke het deelnemen aan zulk een levensruimte met zich brengt. De Vloot-overeenkomst van den Führer met Engeland, zijn grens- en non-agressie-verdragen met Frankrijk en Engeland, vloeiden

uit dit begrip „Lebensraum" voort. „Erken onze leiding in Midden-Europa en wij erkennen de onschendbaarheid van het Britsche wereldrijk en zijn zeeverbindingen, van het Fransche wereldrijk en zijn zeeverbindingen."

De Westelijke mogendheden eischen echter meer. Vanzelfsprekend verlangen zij de erkenning van hun levensruimte. Daarentegen zijn zij niet bereid, datgene, wat zij voor zich zelf als vanzelfsprekend opvorderen — erkenning en niet-inmenging — anderen toe te staan. In de levensruimte van anderen eischen zij — door henzelf direct uit te oefenen of anders via Genève — het recht van inmenging en dat der contrôle. Dat heeft sedert 1918 Italië ondervonden in de Oostelijke zône van de Middellandsche Zee, Japan in het Oost-Aziatische gebied, Duitschland in zijn levensruimte. Over de geheele wereld — zonder zelfs een uitzondering te maken voor de Oceanen, welke het Amerikaansche gebied omlijsten — maken de beide hegemoniale mogendheden — ook in de 20ste eeuw — er aanspraak op, in andere levensruimten belemmerend of gezaghebbend te mogen ingrijpen, een systeem van aanmatiging, dat overigens in de twintig jaren, welke na den wereldoorlog liggen, tengevolge van zijn eigen ongeschiktheid en mislukkingen, doodgebloed is.

Tegen deze georganiseerde steriliteit der hegemoniale mogendheden zijn sedert 1931 de constructieve „Lebensraum"-krachten in opstand gekomen, in Oost-Azië, in de Middellandsche Zee, in het Donaugebied, zooals in 1823 de gezonde „Lebensraum"-energie van Amerika, in den vorm der Monroe-leer, in het Westen een beschermende muur heeft opgebouwd tegen de collectieve en wereld-domineerende aanmatiging der Heilige Alliantie. De in 1939 ontbrande oorlog maakt een deel uit van dezen, voor meer dan 100 jaar, het eerst aan gene zijde der Atlantische Oceaan, aangevangen strijd: Levensruimte versus hegemoniaal imperialisme.